

It-Tielet Ċentinarju mit-Tkabbir u l-Bini mill-Ġdid tal-Faċċata tal-Knisja Parrokkjali Matriċi ta' Hal Kirkop (1706-2006)

minn Dr. Horatio Caesar Roger Vella

B.A. (Hons.), M.A., Ph.D.

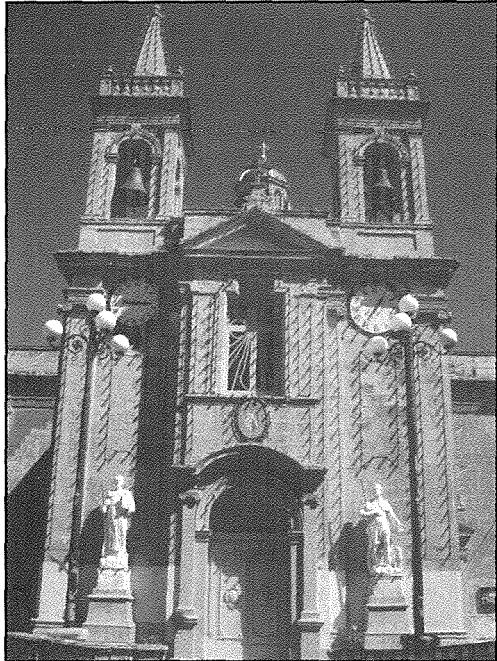
Min, qabel ma jidhol mill-bieb principali tal-knisja parrokkjali matriċi ta' Hal Kirkop, iħares 'il fuq, proprju fuq it-tieqa li hemm fil-faċċata tal-knisja, jilmah dan li ġej imnaqqax fuq plakka tal-ġebel:

S[ANCTVS] LEONARDVS
O[RA] P[RO] N[OBIS]
1706

*San Leonardu,
itlob għalina
1706¹*

Fil-bidu ta' din is-sena, kelli l-pjaċċir inhabbar it-tliet mitt sena minn mindu l-knisja parrokkjali matriċi tagħna ġiet imkabba min-naha ta' quddiem. Dan ifisser li saritilha wkoll faċċata ġdida u, iktar tard, kampnari u stallazzjoni ta' kalendarju u arlogg. Okkażjoni bhal din kienet tħisser hafna ghall-poplu ta' Hal Kirkop, li minn rahal żgħir ta' ftit mijiet ta' nies (Vella, 2000, 111) kellhom jingabru tant flus u idejn haddiema sabiex isebbhu l-qalba tar-rahal bit- tkabbir tat-tempju ta' Alla. Kien hemm sagrifikkju, permessi mill-Kurja, hafna qtiegħ il-qalb.

Illum, ahna li qed ingawdu x-xogħol u t-taħbi tħalli ta' l-antenati li ghixu xi tmien ġenerazzjonijiet ilu, jixraq li nagħmlu, permezz ta' quddiesa, radd ta' hajr lil Alla li ppermetta u għen biex it-tempju qaddis tieghu jisbieħ; jixraq li l-Kunsill Lokali jorganizza serata bi kxif ta' plakka; jixraq li l-Għaqdiet Mużikali tar-rahal joħorġu jiċċelebraw barra bil-baned tagħhom; jixraq li kull parruccan isir konxju ta' dan l-anniversu; jixraq li xi hadd jiċċelebra din l-okkażjoni b'xi pubblikazzjoni. Okkażjoni ideali tkun meta l-parroċċa tagħna tiċċelebra Jum il-Komunità, jum li fih nikkommemoraw il-Konsagrazzjoni tal-

Il-faċċata tal-knisja parrokkjali u matriċi ta' Hal Kirkop.

knisja tagħna, fid-9 ta' Novembru.

Fil-bidu ta' din is-sena, b'inizjattiva personali tiegħi, jiena xandart dan l-anniversarju permezz ta' pubblikazzjoni intitolata *Indiči ta' ismijiet ta' nies minn Hal Kirkop li jinsabu mnizzla fir-registri taż-żwiegħijiet, magħmudijiet u mwiet f'Birmiftuħ u f'Hal Kirkop mill-1550 sa l-1840*. Appendixi ta' ismijiet ta' nies barranin f'Hal Kirkop li jinsabu mnizzla fl-istess registri, u tagħrif ieħor storiku, komplut f'Ottubru, 2005, fl-okkażjoni tat-tielet centinarju mill-bini tal-frontispizju tal-knisja ta' Hal Kirkop 1706-2006. Kif wieħed jista' jinnota, dan il-ktieb jiena hriġtu proprju b'konnessjoni ta' dan l-anniversarju. Kien xieraq li nikteb ktieb li fih jissemmew l-istess antenati tagħna li dahlu u harġu mill-istess bieb li fuqu tidher il-plakka bil-Latin ikkwotata fuq, nies li xi whud minnhom taw sehem biex it-tkabbir tal-knisja jkun jista' jsir.

Dan il-ktieb jista' jiġi kkonsultat fl-uffiċċju parrokkjali ta' Hal Kirkop, fl-uffiċċju tal-Kunsill Lokali ta' Hal Kirkop, fil-Melintensia Library ta' l-Università ta' Malta, fis-Seminarju ta' Malta, fl-Arkivju tal-Kurja Arċiveskovili, u fil-Libreriji Pubblici ta' Malta u Ghawdex. Huwa ktieb b'qoxra iebsa ta' 341 paġna, iddedikat lil tliet Kappillani, Dun Nazzarenu Caruana, Dun Karm Camilleri u Dun Noel Camilleri, tliet kappillani li magħhom jiena ħdimit fix-xogħol pastorali tiegħi.

L-ahħar żewġ kappillani ġentilment tawni l-opportunità sabiex nahdem fuq ir-registri li jinsabu fl-uffiċċju parrokkjali. Irrid nghid ukoll illi dan l-indiči jibda mis-sena 1550, jiġifieri, 42 sena qabel ma Hal Kirkop sar parroċċa. Dan ifisser li jiena kkonsultajt ir-registri li kienu jinsabu f'Birmiftuħ, u li llum jinsabu fl-uffiċċju parrokkjali tal-Gudja, fejn ukoll il-Kappillan ta' dak iż-żmien, Dun Evan Caruana, tani opportunità biex nistudjahom.

Dan il-ktieb jitrattra fuq il-magħmudijiet, żwiegħijiet u mwiet ta' nies minn Hal Kirkop li seħħew kemm f'Birmiftuħ u kemm f'Hal Kirkop mill-1550 sa l-1840, is-sena meta f'Hal Kirkop jibdew registri ġoddha u, ghall-ewwel darba, indiċitati. Peress li Hal Kirkop kien Matriċi ta' Hal Safi u l-Imqabba, jiena ġbart ukoll kull magħmudija, żwieġ u mewt ta' dawn l-irħula mill-1550 sa l-1597, is-sena meta Hal Safi nqata' minn Hal Kirkop sena wara l-Imqabba.

Nghaddi issa sabiex nagħti xi tagħrif fuq is-sena 1706 u s-snин ta' madwarha, sabiex ikollna stampa fuq dak iż-żmien.

Dwar it-tkabbir tal-knisja, Akille Ferris jgħid hekk:

Però nel 1706 la chiesa fu allungata, e fu ricostruita la sua esterna facciata, jiġifieri, Imma fl-1706, il-knisja ġiet imta wla, u l-faċċata tagħha ta' barra ġiet mibnija mill-ġdid (Ferris, 1866, 431).

Kif nafu, Malta kienet taht il-kavallieri mill-1530 sa 1-1798. B'kollox kien hawn 28 Gran Mastru. Il-Gran Mastru li hakem Malta u Ghawdex fl-1706 kien Fra Ramon Perellos y Roccafull, li kien Spanjol, u li lahaq fil-5 ta' Frar, 1697, u spicċa f'Jannar ta' 1-1720. Kien il-21 Gran Mastru ta' Malta. Sab hafna disordni fil-Kunvent tal-Kavallieri, kif ukoll litigazzjonijiet fuq drittijiet u privileġgi bejn l-Isqof, il-Gran Prijur u l-Inkwizitour. Bis-sahha tieghu u tal-Papa Innoċenz XII, huwa ġab il-paċi u l-ftehim, u biex jiċċelebra din l-okkażjoni, hu waqqaf iskrizzjoni bil-Latin fuq il-faċċata tal-Knisja tal-Vitorja fl-1699, taħt il-bust ta' l-imsemmi Papa. L-iskrizzjoni taqra hekk:

D[EUS], T[E] V[ENERAMUR]²
INNOCENTIO XII,
OPTIMO, ET SANCTISSIMO PONTIFICI,
DISSIDIIS COMPOSITIS
INTER ECCLESIASTICUM
ET MAGISTRALE FORUM EXORTIS,
UTRIQVE IURIBVS PIE SERVATIS,
PLURIBVS COMMENDIS LIBERALITER RESTITUTIS,
EM[INENTISSIMUS] ET REV[ERENDISSIMUS] DOMINUS
FR[ATER] D[ON] RAYMVNDVS DE PERELLOS Y
ROCCAFULL,
GRATO ET UNANIMI OMNIUM VOTO,
TOT TANTAQUE BENEFICIA
AETERNITATI DICAVIT
ANNO A SACRO VIRGINIS PUERPERIO
MDCIC.

O Alla, lilek nagħtu qima.

Il-Wisq Eminent u Reverendu Sinjur

Fra Don Raymundo De Perellos Y

Roccafull,

b'xewqa accċettabbli u milquta minn kulħadd,

iddedika għal dejjem,

fis-sena 1699

mill-ħlas sagru tal-Verġni,

tant benefiċċji kbar

lill-wisq tajjeb u qaddis

Papa Innoċenz XII,

wara li ġew irranġati kwistjonijiet

li kienu qamu bejn

in-naħha tal-Knisja u n-naħha tas-Setgħa Ċivili,

wara li d-drittijiet ġew osservati bir-reqqa għaż-żewġ naħat,

wara li diversi Kommendi ġew imwaqqqa mill-ġdid bla tfixkil.

Kien hu li ordna li jithaffru fosos ghall-ġabra tal-qamh u li jsiru t-tappeżzeriji fil-Kon-Katidral ta' San Ģwann il-Belt. Bena erba' iġfna u tahom l-ismijiet ta' *San Raimondo, San Giovanni, San Giacomo u Santa Katerina*. Fi żmienu wkoll inqabad ġifen Tunesin, li

semmieh *Santa Croce*. Biex jikkommema l-qlubija tal-kavallieri, huwa tella' l-*Porte de Bombes* (Il-Bombi), bl-iskrizzjoni bil-Latin li tghid (Zammit, 1952, 198-199):

DVM THRACES VBIQVE PVGNO, IN SEDE SIC TVTA CONSTO,

*Waqt li niġġieled kullimkien it-Tranċi (jiġifieri, ‘il-Misilmin’),
hekk ninsab wieqaff’ lok protett.*

Nafu wkoll li Malta kellha madwar 77 isqof prinċipali minn żmien San Pawl sa llum. Fiż-żmien li qeqħdin nittrattaw hawn, Malta u Ghawdex kellhom lil Fra Davide Cocco Palmeri, minn Calabria. Dan kien qassis u kavallier, u kien ukoll qabel l-eleemosinjier (jiġifieri, jiġbor il-flus tal-karitā) tal-Gran Mastru Caraffa. Huwa ġie kkonsagrata isqof fl-4 ta' Ĝunju, 1684. Bhall-Gran Mastru ta' żmienu, huwa sab ma' wiċċu hafna litigazzjonijiet. Laqqa' Sinodu f'April, 1703, u sera mill-ġdid il-Katidral ta' l-Imdina, wara li kien iġġarraf bit-terremot ta' l-1693. Huwa miet fid-19 ta' Settembru, 1711, fl-età ta' 80 sena (Ferris, 1866, 45-46). F'Hal Kirkop għandna l-arma tiegħu fir-rokna tal-pittura tal-Madonna tal-Pilar u ta' San Ģakbu, Appostlu. Peress li fi żmien l-Isqof Fra Davide Cocco Palmeri kien ipitter Stiefnu Erardi (1630-1716), huwa possibbli li din il-pittura għamilha hu (Terribile, 2004, 30). L-istess Isqof Cocco Palmeri żar lil din il-parroċċa bejn l-1685-87.

F'dan ir-rahal kellna b'kolloks 33 kappillan, inkluż amministratur parrokkjali (Vella, 2000, 162). Fl-1702 kellna lil Dun Ģakbu Murga, li ġie elett fit-22 ta' Jannar bhala s-sitt kappillan tar-rahal, kif jikteb xi hadd fit-tieni volum tar-Registru taż-Żwigijiet, fin-nota tal-bidunett, *E nell'Anno 1702 nell'tempo dell'administratione dell Paroco D[on] Giacomo Murga, q[uale] prese possesso di d[etta] Parrocchia li 22. Gennaro di d[etto] Anno 1702, jiġifieri, U fis-sena 1702, fi żmien l-amministrazzjoni tal-Kappillan Dun Ģakbu Murga, li ħa l-pussess ta' l-imsemmija parroċċa fit-22 ta' Jannar, ta' l-imsemmija sena 1702* (Vella, 2006, 338).

Fir-Registru tal-Maghmudijiet ta' l-istess sena, huwa Dun Ģakbu nnifsu li jikteb kif gej: *Nell'Anni del Sig[no]re 1702 li 22 Gennaro giorno di Domenica, quale fu la Terza dopo l'Epifania. Jo D[on] Giacomo Murga ho preso possesso nella Parrocchia di C[asale] Chircop, sotto titolo di Santo Leonardo, confertami dall'Illus[tissimo] Vescovo nostro Padre, Fra D[on] Davide Cocco da Palmieri, Gran Commendatore della Commenda d[ella] delle Caselle, e Regio Consigliero Degrissimo di sua Maestà Rè delle Spagne; che Dio li conservi per molti anni, Amen, jiġifieri, Fis-sena tal-Mulej, 1702, it-22 ta' Jannar, jum il-Hadd, li kien it-tielet wara l-Eifanija. Jien, Dun Ģakbu Murga ħadt il-pussess fil-parroċċa ta' Hal Kirkop, taħt it-titlu ta' San Leonardu, ikkonfermat lili mill-Illustrissimu Isqof Missierna, Fra Dun Davide Cocco Palmieri, Gran Kommendatur tal-Kommenda msejħha “tal-barumbari”, u Kunsillier Dinjissimu Reali tal-Maestà tiegħu r-Re ta' l-Ispanijiet; jalla Alla jħarsu għal-ħafna snin. Amen* (Vella, 2006, 340).

Fl-istess registri ta' Hal Kirkop, Dun Ģakbu Murga jissemma l-ewwel darba fis-6 ta' Awissu, 1699, bhala qassis mill-Imdina, u li kien ġie hawn bhala xhud ta' żwieġ li kien seħħ hawn dakħinhar (Vella, 2006, 300). Kien dan il-kappillan li hadem ghall-estenzjoni tal-knisja u ghall-bini tal-faċċata l-ġidha. F'Dicembru, 1704, Dun Ģakbu lahaq Kappillan ta' Hal Tarxien, u fl-1714 Kapillan ta' Had-Dingli, fejn dam sa l-1728 (Ferris, 1866, 433).

Il-kappillan li lahaq floku u li ghalaq il-bini l-ġdid tal-knisja tagħna kien id-Duttur Dun Vinċenzo Muscat. Kien minn Hal Safi, u ġie magħżul fl-14 ta' Ĝunju, 1705, minn Mons.

Cocco Palmeri, kif jikteb xi hadd fir-Registru taż-Żwigijiet, fit-tieni volum, fin-nota tal-bidunett, *L'anno 1705. Sotto li 14 Giugno Dom[en]ica ii post Pentecostes ha preso il possesso di d[ett]a Parochia D[on] Vincenz[o] Muscat essendo vacata in Roma p[er] la renuntia del stud[dett]o Signo[r] D[on] Giacobo Murga, jiġifieri, Is-sena 1705. Fl-14 ta' Ĝunju, it-tieni Hadd wara Ghid il-Hamsin, ha pussess ta' l-imsemmija parroċċa Dun Vincenz Muscat, meta kien accettat f'Ruma li l-parroċċa kienet battala minn kappillan permezz tar-riżenja ta' 'l fuq imsemmi Sinjur Dun Ĝakbu Murga* (Vella, 2006, 338). Lewwel żwieg li amministra Dun Vincenz Muscat kien dak tat-18 ta' April, 1706, is-sena ta' gheluq it-tkabbir tal-knisja (Vella, 2006, 294). Huwa miet bħala kappillan ta' Hal Kirkop fl-1 ta' April, 1743, fl-età ta' 90 sena u hames xhur. Kif jiddikjara l-kappillan ta' Hal Safi, skond l-informazzjoni li rcieva mingħand il-Viči ta' Hal Kirkop, Dun Lawrenz Caruana, li ftit wara lahaq Kappillan minnfloku, fir-Registru ta' l-Imwiet ta' Hal Safi, fit-2 ta' April, 1743, Dun Vincenz lahaq irċieva l-ahħar sagamenti u ndifen fil-qabar tal-ġenituri tiegħu fil-knisja parrokkjali ta' Hal Safi (A.P.S., *Imwiet*). Bhala kappillan ta' Hal Kirkop, Dun Vincenz amministra wkoll il-funeral tal-Kappillan ta' Hal Safi, Dun Matthew Sciriha, li miet fl-20 ta' Ĝunju, 1725 (A.P.S., *Imwiet*).

F'dik l-istess sena żaru din il-parroċċa matriċi Dun Mikael Testaferrata, Kappillan ta' Senglea, fl-okkażjoni taż-żwieg tat-18 ta' April; Dun Karlu Colonia, Kappillan ta' Victoriosa, bħala ufficjatur taż-żwieg tat-2 ta' Mejju, 1706; Dun Duninku Zammit, Viċi ta' l-Imqabba, fiż-żwieg tad-29 ta' Awissu, 1706; Dun Antonju Zerafa, Viċi ta' Victoriosa, fiż-żwieg tat-2 ta' Mejju, 1706; Patri Salvu Balzan, minn Valletta, ufficjatur fiż-żwieg tat-22 ta' Lulju, 1706, u Dun Salvu Mendus, Suddjaknu minn Victoriosa, xhud fiż-żwieg tat-2 ta' Mejju, 1706 (Vella, 2006, 295-305).

Sentejn biss wara l-1706, twaqqaf l-artal tal-Madonna tal-Grazzja fil-korsija centrali b'legat imholli minn Franġisku u Grazzja Camilleri. X'aktarx li l-kwadru tpitter minn Ģannikol Buhagiar. F'dan il-kwadru nsibu mal-Madonna tal-Grazzja lil San Franġisk minn Paola (Terribile, 2004, 33).

Is-sena 1700 rat l-ikbar epoka tal-Barokk fl-Ewropa Kattolika. Anke rkejjen Protestantī thajru minn dan l-istil li donnu sar parti mir-religjon tagħna; tant hu hekk, li l-Katidral ta' San Pawl gewwa Londra, mibni minn Sir Christopher Wren bejn l-1675 u l-1710, tela' fuq l-istess stil (Gombrich, 1978, 360-361, Serracino-Inglott, 2006, 90-91). Fl-Italja, dan il-moviment kien beda seklu qabel. Eżempji nsibu bosta: insemmu biss lil Santa Anjeze fi Pjazza Navona ta' Ruma ta' Borromini u Rainaldi ta' l-1653 (Gombrich, 1978, 342-344). Bil-preżenza tal-kavallieri f'Malta żdiedet l-influenza artistika Ewropea f'Malta, u żaru Malta diversi pitturi u arkitetti, li wkoll hadmu ghall-kavallieri fil-knejjes u l-bereġ tagħhom. Fost dawn insemmu lil Francesco Buonamici u Pietro Paolo Floriani (Tonna, 2004, 147).

Meta l-knisja parrokkjali ta' Hal Kirkop giet imtawla u mogħtija din il-faċċata gdida, ma naqasx li jkollha faċċata Barokka wkoll. Aħna u nharsu lejn il-faċċata, naraw il-bieb principali b'forma ta' arkata semi-ċirkulari taht tieqa. Eżatt mal-ġnub ta' din it-tieqa u bieb, fuq kull naħa, insibu żewġ kolonni finta (aspett komuni tal-Barokk), imma li jżommu fuqhom voluti ta' l-Ordni Joniku. Dawn huma spirali fil-parti ta' fuq ta' l-imsemmija kolonni kwadrati. Fuq it-tieqa, imbagħad, insibu l-arkitravi, u fuqhom, imma fiċ-ċentru biss, dak li nghidulu l-pediment, dik il-forma triangulari li fi stil Klassiku kien jistrieh minn tarf sa tarf tat-tempju. Skond Akille Ferris, il-kampnari saru fi żmien,

jigifieri, bejn l-1861 u l-1862 (Ferris, 1866, 432). Fuq kull kampnar insibu pinnaklu twil ta' forma piramidali.

Riferenzi

Arkvju Parrokkjali Safi, *Imwiet*.

Ferris, A. *Descrizione storica delle chiese di Malta e Gozo*. Malta, 1866.

Gombrich, E.H. *The story of art*. Oxford, Phaidon, 1978.

Serracino-Inglott, P. *Three sidelights on a paradox: the cult of St Paul in Post-Reformation English culture*. F'J. Azzopardi ed. *The cult of St Paul in the Christian Churches and in the Maltese tradition*. Malta, P.E.G. Ltd., San Ĝwann, Malta, 2006, 89-97.

Terribile, T. *Teżori fil-knejjes Maltin: Hal Kirkop, l-Imqabba, il-Qrendi, Hal Safi, iż-Żurrieq*. Malta, Pubblikazzjoni Indipendenza, 2004.

Tonna, J. *L-arkitetturaf' Malta*. F'M.J. Schiavone u Ch. Briffa edi. *Kullana kulturali* 61. Malta, Pubblikazzjonijiet Indipendenza, 2004.

Vella, H.C.R. ed. *Hal Kirkop u l-inħawi ta' madwaru. I*. Msida, Università ta' Malta, 2000.

Vella, H.C.R. "L-ewwel reġistru tal-parroċċa ta' Hal Kirkop 1592-1679", f'H.C.R.

Vella ed. *Hal Kirkop u l-inħawi ta' madwaru. I*. Msida, Università ta' Malta, 2000, 48-141.

Vella, H.C.R. *Indiči ta' ismijiet ta' nies minn Hal Kirkop li jinsabu mniżżla fir-reġistru taż-żwiġijiet, magħmudijiet u mwiet f'Birmiftuh u f'Hal Kirkop mill-1550 sa l-1840. Apendiċi ta' ismijiet ta' nies barranin f'Hal Kirkop li jinsabu mniżżla fl-istess reġistri, u tagħrif ieħor storiku, komplut f'Ottubru, 2005, fl-okkażjoni tat-tielet centinarju mill-bini tal-frontispizju tal-knisja ta' Hal Kirkop 1706-2006*. Birkirkara, Concept Communications Ltd., 2006.

Zammit, T. *Malta: the Maltese islands and their history*. Malta, Aquilina, 1952.

¹ Traduzzjoni ta' l-awtur. L-istess jaapplika għal kull traduzzjoni oħra mil-Latin jew mit-Taljan li tidher f'dan l-artiklu.

² D.E.V. Zammit